

LAIKIPIA EAST TERM 2 2022 FORM 4 EVALUATION EXAM

Kenya Certificate of Secondary Education – K.C.S.E

102/3 KISWAHILI – KARATASI YA 3

FASIHI

MWONGOZO

TAMTHILIA

1. Shibe Inatumaliza

(a)

- Haya ni maneno ya msimulizi
- Ni kuwahusu Sasa na Mbura
- Walikuwa wamehudhuria sherehe nyumbani mwake Mzee Mambo
- Hawa walikuwa ni mawaziri wa wizara moja ya Mipango na Mipangilio. Msimulizi anawasuta kwa kutowajibika na kuendeleza ufisadi katika wizara waliyokuwa waniendesha.

(1x4=4)

(b) Sifa nne za warejelewa

- Fisadi- kitendo chao cha kupanga foleni mara kadhaa kinaonyesha jinsi wanvyofakamia mali ya umma.
- Wenye tamaa- wanakaa upenuni wakisubiri awamu yao kwa hamu kisha kula kwa tamaa kubwa. Wanapopata nafasi ya kupakua, wanakifagia chakula mara moja na kutunga foleni mara kadha.
- Wenye mapuuza- msimulizi anasema hakuna wakifanyacho. Wanapuuza wajibu wao kama mawaziri.
- Wanafiki- wanahalalisha ulaji wao kwa kusema wanakula kwa niaba ya wenzao ilhali ni wao binafsi wanaofaidi.
- Dhalimu- wana maoni kuwa wanakula kwa niaba ya wengine. Ni miongoni mwa wachache wanaofaidi raslimali za umma bila kujali wengi waoteseka. Hawataki wengine

wale.

(1x4=4)

(c) Kinaya kinavyojitokeza kwenye dondoo. (alama 12)

- Mzee mambo hana kazi maalum- yeye ni waziri kivuli wa wizara zote (uk. 35) Anakiri hana kazi hata moja. (uk.37)
- Mzee Mambo hana kazi maaalum ingawa anapokea mshahara- anasema wapo wasemao yupo kwa ajili ya kuongeza idadi ya walaji karamuni. (uk. 37)
- Mzee Mambo hujivika uchamungu na kunukuu sehemu za Kurani ili kuonyesha uongofu wake kama aliyeneemeshwa na Mungu ilhali amejitajirisha kwa wizi wa mali ya umma.
- Kwa Mzee Mambo kinachoangaliwa ni mtu kwenda kazini lakini si kufanya kazi yenyewe.(uk.37)
- Mzee Mambo hapokei mshahara kama wengine. Vyeo vyake vinamruhusu kupakua mshahara atakavyo.
- Mzee Mambo anaandaa sherehe kubwa ya kibinafsi inayotangazwa moja kwa moja na televisheni ya taifa. Hiki ni inyume cha matarajio kwa vile ni ubadhirifu wa mali ya umma.
- Sasa na Mbura ni mawaziri katika wizara moja na hakuna wakifanyacho katika wizara hiyo.
- Sasa na Mbura wanaendeleza ufasadi kwa hiari yao wenyewe au kwa kuamriwa na wengine. Hiki ni kinyume cha mambo kwa sababu wantarajiwa kuwa waadilifu.
- Ni kinaya kuwa mali na raslimali za umma zinatumiwa ovyo kwenye sherehe ya Mzee Mambo. Kwa mfano, magari ya serikali. (uk. 38-39)
- Ni kinyume cha matarajio kuwa viongozi ambao wanatarajiwa kutumia raslimali za umma kwa faida ya umma wanazifuja na kujinufaisha binafsi. Mfano ni waalikwa kwenye sherehe ya Mzee Mambo kula kwa pupa. (uk. 30-40)
- Ni kinaya kwa waporaji wa mali ya umma kuwakejeli wanyonge na kuonyesha hawajali jinsi wanatumia hila kuiba. Mfano ni kwenye wimbo wa 'Sijali Lawama' (uk. 43)
- Ni kinaya kuwa serikali inawaruhusu wachache kama DJ na wenzake kuchota mabilioni ya fedha za umma kwenye sherehe ya kibinafsi ya Mzee Mambo.
- Ni kinyume cha matarajio kuwa dawa zinazofaa kutumiwa kuwatibu wagonjwa zinaporwa na wachache kama DJ na kuwa mtaji kwenye maduka yao ya kuuzia dawa. Maskini wanalazimika kuzilipia.
- Viongozo wanapata huduma za kimsingi kama vile maji, umeme na matibabu bila kulipia

chochote huku wanyonge wakilazimika kulipia.

- Wachache wa tabaka la juu wanaendeleza wizi wa mali ya umma kila siku. Wanasema, “kila leo tunakula” (uk. 44) Ni kinyime cha matarajio kuwa wanaapa kuendelea na ulaji wa mali ya umma bila kujali.
- Ni kinaya kuwa watu wanavutiwa na bidhaa kutoka nje ambazo ni duni. Kwa mfano mchele wa basmati na kupuuzwa vitu asilia, bora na vyenye manufaa zaidi kama vile mchele wa Mbeya.

(12x1=12)

SEHEMU B TAMTHILIA

P.Kea: Kigogo

2. Mmesikia? Hamtatuletea wazimu wenu hapa! Nendeni kama mmekuja kutuhasimu.

i. Eleza muktadha wa maneno. (alama 4)

Ni maneno ya Ngurumo (al 1)

Kwa Tunu (al 1)

Wakiwa Mangweni (al 1)

Asiya/ Mamapima alikuwa amekasirika baada ya mteja mmoja kuondoka na kuwafukuza akina Tunu kwa kuwapa dakika moja waondoke ndipo Ngurumo akauliza Tunu iwapo wamesikia kuwa waondoke wakiwa na Sudi. Tunu alikuwa amesema hapo mbeleni kuwa ni hatia kuuza pombe haramu na kuwa katiba imezifafanua sheria za uuzaji na unywaji pombe. (al 1)

ii. Jadili umuhimu wa msemaji kwa hoja nne. (alama 4)

(Ngurumo)

Anaendeleza maudhui ya **ulevi**; kijana anayejulikana kwa uraibu wa vileo

Anaendeleza maudhui ya **taasubi ya kiume**; kusema kuwa afadhali apigie paka kura kuliko mwamamke.

Anaendeleza maudhui ya **uzinizu**; kuwa na uhusiano wa kimapenzi na Mamapima ilhali ana mume.

Kielelezo cha **usaliti**; anasaliti Wanasagamoyo kwa kuunga mkono uongozi dhalimu.

Anaonyesha **ukatili wa Majoka**; anauawa na chatu (kundi la Majoka) licha ya kuunga mkono utawala wa Majoka.

Anaonyesha **ujinga wa Boza**; Boza hagundui kuwa Boza ana uhusiano wa kimapenzi na mkewe licha ya kuwa mlevi mwenzake.

Kielelezo **cha vijana ambao hawachangii katika maendeleo**; anatumia wakati mwingi huko mangweni na hana mwelekeo.

iii. Fafanua mbinu ya lugha iliyotumika. (alama 2)

Kinaya; akina Tunu hawakuwa hasimu bali walitaka tu kuita watu kwa mkutano wa kusukuma viongozi wafungue soko na kuonyesha uvunjaji wa sheria katika kuuza pombe haramu.

kejeli; hamtatuletea wazimu wenu hapa. (yoyote moja)

b. Kenga alichangia pakubwa msiba wa Wanasagamoyo. Thibitisha kwa hoja zozote kumi. (Alama 10).

Kutoa ushauri mbaya kwa Majoka km kufunga soko na watu wengi walilitegemea.

Kuzorotesha usalama- alihutubia wahuni pale chini ya mbuyu na aliwatumia kuvuruga usalama. Alikuwa akipanga njama fulani.

Kupiganisha raia/ kufunga raia bure. Anamwambia Majoka aite Husda ofisini ili pakitokea vurugu kati ya Husda na Ashua, asingizie Ashua na kumtia ndani.

Kupendekeza wanaharakati wadhulumiwe- wanaharakati wawekewe vidhibiti mwendo na basi Majoka akawafukuza wafadhili na hivyo kulemaza upiganiaji haki.

Kupendekeza polisi watumie nguvu dhidi ya waandamanaji. Majoka basi akaamuru polisi watumie nguvu zaidi na kukatokea vifo.

Kupendekeza mauaji – ya wapinzani kama vile Jabali. Ya wanaharakati Tunu na Sudi kwa kupinga uongozi mbaya wa Majoka./ ya Chopi kwa sababu Majoka alisema Chopi anajua mengi kuliko inavyostahili.

Anaunga mkono udikteta- Majoka anapotaka kumrithisha Ngao Junior uongozi, Kenga anasema jambo hilo linafaa nah ii inanyima raia nafasi ya kuchaguana.

Kupendekeza runinga ifungwe na iadhibiwe kwa kupeperusha maandamano ya raia jambo amabalo lingeharibia sifa uongozi wa Majoka. Anasema Rungu ya Mzalendo ichukuliwe hatua lakini kituo cha Sauti ya Mashujaa kibakie.

Kutopinga miradi isiyo na faida na hata kuisimamia. Anafanikisha mradi wa kuchonga ambao unafilisi nchi na raia watalazimika kulipa deni kwa miaka mingi.

Kukubali kugawiwa ardhi ya umma. Majoka anamgawia kipande cha ardhi cha soko la Chapakazi alichonyakua.

Kufanikisha ubomoaji wa vibanda sokoni Chapakazi. Alisimamia ubomoaji bila kujali raia waliotegemea soko kwa mapato yao.

Kukubali ajira kwa njia ya mapendeleo- alikuwa binamuye Majoka na basi kuendeleza unasaba badala ya kupatia mtu ambaye angetoa ushauri mwafaka wa kuleta maendeleo.

Kuharamisha maandamano na basi kunyima raia haki ya kupigania haki yao ya kufunguliwa soko. Anamshauri Majoka kuyaharamisha.

10x1 (kadiria hoja yoyote nyingine ambayo ni sahihi)

3 (a) Fafanua jinsi mwandishi wa Kigogo alivyofanikisha matumizi ya Majazi. (alama 10)

Ni mbinu ya kuwapa wahusika au mahali majina kulingana na sifa zake

MAJOKA- Ni Wingi Wa Neno Joka. Kwa Kawaida, Joka Huwa Na Sumu Inayoua

- Utawala Na Matendo Ya Majoka Ni Kama Sumu/ Nyoka Kwa Raia,

- K.M Wandamanaji Wanauawa, Kwa Mfano Baadhi Ya Raia Wanakufa Kutokana Na Sumu Ya Nyoka.

TUNU -Hii Ni Tuzo Hidaya Au Zawadi.

-Tunu Ni Kama Zawadi Kwa Wanasagamoyo Kwani Anatia Bidii Katika Kutetea Haki Zao,

Wananchi Wanamtaka Kuwania Uongozi Wa Sagamoyo Ili Awe Kiongozi Wao

SUDI~ Sudi Inamaanisha Bahati.

-Ana Bahati Ya Kuwa Na Mke Mzuri, Mwenye Bidii Na Mtetezi Wa Haki, Ama Ana Bahati Ya

Kuwa Na Kipaji Cha Uchongaji Wa Vinyago Vizuri Akilinganishwa Na Wachongaji Wengine.

MAMAPIMA -Ni Mama Ambaye Anafanya Kazi Ya Kuuza Pombe Hivyo Jina Lake Limetokana Na Kuwapimia Walevi Pombe.

SAGAMOYO-Kuusaga Moyo Ni Kuumiza Moyo Au Kupitia Katika Hali Ngumu Ya Mateso

Makubwa Yanayosaga Mioyo Yao.

NGURUMO -Ni Sauti Ya Kutisha.Matendo Ya Ngurumo Ni Ya Kutisha Kwa Mfano Kulewa Kupita Kiasi, Matusi, Na Hata Kushiriki Katika Kumvunja Tunu Mguu.

CHAPAKAZI-Jina Hili Linamaanisha Bidii,

Soko La Chapakazi Ni Mahali Ambapo Wachochole Huchapa Kazi Kwa Bidii Na Kujitafutia Riziki Yao.

HUSDA - Linaashiria Au Kurejelea Neno Husuda Kwa Maana Ya Kuonea Gere. K.M Ana Husuda Dhidi Ya Ashua Kwa Kudhania Kuwa Anamchukua Mumewe Kimapenzi. Aidha Mumewe Anamtaja Kama Chui Katika Ngozi Ya Kondoo.

SITI- Ni Jina La Heshima La Mwanamke, Siti Ni Binti Wa Heshima Anayetaka Haki Itendeke Katika Sagamoyo Ndipo Anashirikiana Na Wanaharakati Wengine Kuleta Heshima Ya Sagamoyo.

PENDO-Ni Mwana Wa Sudi Na Ashua Wazazi Wake Wanampenda Kwani Ni Matokeo Ya Pendo La Wazazi Wake.

KENGA - Maana Yake Ni Kudanganya Au Kulaghai Hivyo Kenga Anampa Majoka Ushauri Usiokuwa Wa Kweli Unaompotosha Hatimaye.

(b) Ukiukaji haki na uvunjaji sheria ni mambo yaliyokithiri katika jimbo la sagamoyo.

Thibitisha. (alama. 10)

- (c) Ukiukaji wa haki na uvunjaji wa sheria:
- (i) Majoka kuruhusu ukataji miti.
  - (ii) Majoka kupatiana kibali cha uuzaji wa pombe haramu
  - (iii) Soko la chapakazi kufungwa.
  - (iv) Waandamanaji kupigwa bila kuleta ghasia (ni haki yao).
  - (v) Kuamuru mkuu wa polisi (kingi) awapige watu risasi.
  - (vi) Ashua kufungiwa seli bila hatia.
  - (vii) Majoka kumfuta kingi kazi/chopi kutishwa atamwaga unga.
  - (viii) Jabali kuuawa/ngurumo
  - (ix) Tunu kuvamiwa/kuumizwa
  - (x) Kutishiwa kuuawa km chopi alipangiwa kuuawa.

- (xi) Sudi kushinikizwa achonge kinyago.
- (xii) Babake tunu kuuawa katika kiwanda cha majoka.
- (xiii) Vijana watano kuuawa wakati wa maandamano.
- (xiv) Kuongeza bei ya vyakula maradufu
- (xv) Kubomoa vioski katika soko la chapakazi.
- (xvi) Majoka kumtaka ashua kimapenzi
- (xvii) Wanafunzi shuleni kuadhibiwa watumie dawa za kulevya.
- (xviii) Uwanja wa soko kunyakuliwa.
- (xix) Kutozwa kodi zaidi
- (xx) Kutosafisha soko ilhali watu wanalipa kodi
- (xxi) Kufungwa kwa vituo vya habari
- (xxii) Ngurumo kuzikwa juu ya maiti wengine.

(zozote 10 x 1 = alama 10)

RIWAYA

4. Vipi binadamu anavyoweza kuyazoa maji yaliyomwagika?

- a. Liweke dondoo hili katika muktadha wake (ala 4)**
  - i. Haya ni maneno YA Mwanaheri
  - ii. Akiwaambia Kairu na Umu
  - iii. Walikuwa katika shule ya Tangamano
  - iv. Ni baada ya kukutana na kuanza kusimuliana kuhusu yaliyowafika hadi wakakutana pale.
- b. Tambua mbinu ya lugha iliyotumika (ala 2)**

Swali balagha- vipi, binadamu anavyoweza kuyazoa maji yaliyomwagika?
- c. Jadili sifa tatu za msemaji (ala 3)**
  - i. Mwenye mawazo mapevu. Kulingana nay eye nmama yake angetafuta sduluu kwa mgogoro kati yake na wakwe zake badala ya kujiua.
  - ii. Mwenye busara- anaamini kuwa hakuna haja ya kujishughulisha na mambo ambayo hawezi kuyabadilisha
  - iii. Mwenye bidii- anatia bidii shuleni. Anafuata uhauri wa mwalimu Bahati kuwa elimu itamletea mabadiliko maishani.

Sifa zozote 3x 1 =ala 3)

d. Hakiki jinsi binadamu walivyomwagikiwa na maji katika riwaya

(ala 11)

- i. Lunga kumwagikiwa na maji asnapowachwa na mkewe Naomi
- ii. Umu nas nduguze wanamwagikiwa na maji kwa kuwachwa mayatima wakati Lunga anaaga
- iii. Ridhaa anamwagikiwa na maji wakati anapoipoteza aila yake yote isipokuwa Mwangeka.
- iv. Mwangeka anamwagikiwa na maji kufuatia kifo cha mkewe na mwanawe.
- v. Zohari anamwagikiwa na maji anapotungwa mimba katika umri wa ujana nas kupelekea afukuzwe shuleni na kuteswa na wazazi
- vi. Waafrika wanamwagikiwa na maji pale wanapokatazwa na wakoloni kulima mazao yaletao fedha huku ikiwalazimu kufanya vibarua kwao
- vii. Baadhi ya vijana wa rika la Tuama wanakufa baada ya kupashwa tohara
- viii. Hjospitali inamwagikiwa ansa maji pale Selume analamikia ukosefu wa mwangaza, glavu na deni na usimamizi duni.
- ix. Wakaazi wa msitu wea Mamba wanaharibikiwa pale wanapofurushwa huku vyakula walivyolima vikkibwa na viongozi
- x. Vijana barobaro wanaotumiwa na wanasiasa kuandamana wanamwagikiwa na maji pale wanapomiminiwa risasi vifuani na walinzi huku wakiuawa
- xi. Kitoto kinachookotwa na Neema kilimwagikiwa na maji pale kilitupwa na mamam mzzazi badalas ya kukilea
- xii. Ridhaa anasimulia mwasnawe Mwangeka vile walivyobomolewa nyumba zao kwenye mtaac wa Zari na hawakupewa fidia yoyote na wale waliowauzia viwanja hivi wakatoweka
- xiii. Lunga kufutwa kazi na mkurugenzi kwa kupinga mradi wa ununuzi wa mahindi. **(zozote 11x 1 = ala 11)**

5. Baada ya dhiki faraja. Onyesha vile ukweli wa methali hii unavyodhihirika kwenye riwaya

- i) Ridhaa anapata uchungu baada ya mali yake kuteketezwa, na kuwa mkimbizi. Anarejea hali ya kawaida baadaye anapojenga kituo cha afya cha mwanzo mpya.
- ii) Ndugu Kaizari anapitia adha mbalimbali na kuishia katika kambi ya wakimbizi. Baadaye anaajiriwa na Ridhaa katika kituo cha afya kama Afiza wa matibabu.
- iii) Salome anafurushwa kwa mumewe kwa sababu ya ukabila na kuwa mkimbizi. Mwishowe anajiunga na kitui cha afya cha mwanzo mpya kama muuguzi.
- iv) Zohali anaringwa akiwa kidato cha pili na kusimangwa na wazazi wake. Baadaye anajifungua salama na kurejea shuleni.
- v) Mwangeka anasononeka kwa kumpoteza mkewe Lily na mwanaye Becky. Baadaye anamwoa Apondi na kuishi kwa raha.
- vi) Apondi anaishi kwa woga wa kuhusiana na mwanamume wingine kwa miaka sita lakini baadaye anakutana na mwangeka na kufunga nikaha.

- vii) Pete anakataliwa na babake, kuozwa kwa lazima, kujaribu kuavya na kujitia kitanzi. Baadaye anawaza jinsi ya kuboresha maisha yake bila kujidhalilisha.
- viii) Maisha ya Umu yamejaa mateso-kuachwa na mama, kufa kwa babake na kutoroshwa kwa ndugu zake, Dick na Mwaliko. Baadaye anaishi kwa raha nyumbani mwa Mwangeka, kusoma na muhitimu kama mtaalamu wa Zarea.
- ix) Dick anaingizwa katika ulanguzi wa dawa za kulevya. Hatimaye anaanza biashara yake mwenyewe – kuuza vifaa vya umeme.
- x) Mwaliko anaibwa na sauna na kuishia mikononi kwa Bi. Kangara. Baadaye anaokolewa na polisi na kupelekwa kwa kituo cha watoto ambako anapangwa na Mwangemi.
- xi) Mwangemi na Neema wanaishi bila mtoto baada ya kifo cha Bahati. Hata hivyo wanafaulu kumpanga mtoto mvulana, Mwaliko.
- xii) Chandachema anaishia kuchuna majani katika shirika la chai la Tengeneba baada ya kumpoteza nyanyake. Baadaye anaokolewa na kupelekwa katika makao ya watoto mayatima anakoendeleza masomo. n.k

Zozote 10x2

USHAIRI

Jibu swala la 6 au 7

6

- a) Mtoto wa kiume amesahaulika
Mtoto wa kiume anateswa
Hapewi haki kama wa kike
Elimu duni
Anabaguliwa katika alama ya chuo kikuu
Sifa duni km ujambazi na wizi
Hana usalama- anapelekwa vitani
Hasikilizwi na anateswa
Kazi duni nay a sulubu
Hapewi matibabu maridhawa akiwa mgonjwa
Hapewi hujeshima au hadhi

Hatambuliwi kama msichana hana na wafadhili

Zozote 4x1=Alama 4

- b) Tarbia-mishororo minne
Mathnawi-limegawika katika pande mbili
Ukaraguni-vina vinabadilika badilika

2x1=Alama 2

- c) mshairi anasema kwamba wahenga hawakukosea kusema kwamba mambo ambayo hayakutendeka hatimaye hutendeka. Tena ana huzuni mwingi moyoni mwake. Analitunga shairi huku akilia kwa uchungu kwa sababu mvulana hatiliwi maanani ni majaaliwa ya Mungu.

4x1=Alama 4

- d) Mazida-kumuhini
Inkisari-moyoningu, machozingu, murwa, ndo
Mazida-mf nayatowa
Tabdila-kujuwa, nayatowa, kutubaguwa murwa
Kuoronga-apata wa kike jina, machozingu nayatowa

2x1=Alama 2

- e) i) Nidaa/usiahi-hayawi hayawi huwa! Lo! Ndege wa Mola!
ii) Takriri-hayawi hayawi, kibwagizo kimerudiwa
iii) Methali-hayawi hayawi huwa
iv) Istiara-sasa ni ndege wa Mola-mvulana analinganishwa na ndege
v) Tashbihi-kuteswa ja punda

Zozote 4x1=Alama 2

- f) **Eleza kanuni zilizotumiwa kusawiri ubeti wa sita**

- i) Mishororo mine/Tarbia
ii) Kibwagizo
iii) Vipande viwili ukwapi na utao/mathnawi
iv) Vina vya ukwapi ni -kwa na vya utao ni -nda
v) Mizani 16 katika kila mshororo

Zozote 4x1=Alama 4

- g) i) Gange-Kazi
ii) Faradhi-Lazima

2x1=Alama 2

7.

- (a) Mwanaume ambaye jamaa zake ni wahasiriwa wa ubakaji (alama 2x1)
(b) Kuonyesha namna watu mbalimbali wanavyoathiriwa na matendo ya ubakaji (alama 2x1)
(c) (i) Maswali balagha – na watoto kumewaka?
(ii) Nidaa – Kilichomtuma atake kujifungua! Siyahi
(iii) Taswira – Ya ubakaji
(iv) Kinaya – wabakaji kujitia kundini na kushangaa kilichomtuma atake kujifungua!

- (v) Tasfida – wakachana mbuga na wake ubikira
- (vi) Tabaini – si hapa walipomsurutisha mama. Si hapa sebuleni mwetu. Si hapa sokoni mwetu
- (vii) Takriri – si hapa
- (viii) Tashbihi – kama kuku wa kuchinja
- (ix) Kuboronga sarufi – Shuleni alitoka na wangu mke mpendwa
- (x) Chuku – mkoba wa kilo nzito za vitabu

(Zozote 5x1)

- (d) (i) Taswira mnuso – maua ya kufurahisha pua
- (ii) Taswira mguso – Walipiga miereka, kumburura shangazi, walimshika mkono
- (iii) Taswira oni/mwono – binamu zangu wakiona
- (iv) Taswira mwendo – wakachana mbuga na wake ubikira
- (v) Taswira hisi – Baada ya yake sidiria kuikata? – si hapa sebuleni mwetu?

(Zozote 4x1)

- (e) (i) Toni ya uchungu – kwa jamaa ya nafsi heri kubakwa
- (ii) Toni ya masikitiko – kubakwa kwa kichaa **(2x1)**
- (f) (i) Za yaliyojiri hapa
- (ii) Na pua kufurahisha
- (iii) Na kumfanya kufutia
- (iv) Si hapa sokoni (1x1)
- (g) (i) Beti saba
- (ii) Mishororo inatofautiana kwa kila ubeti
- (iii) Vina vinatofautiana kwa kila ubeti
- (iv) Mizani inatofautiana kwa kila mshororo
- (v) Lina kipande kimoja kwa mshororo **(Zozote 4x1) =alama 4**

SEHEMU E FASIHI SIMULIZI

8

- (a) (i) Ulumbi 1 x 1
- (ii) Matumizi ya lugha yenye mnato/tamathali za usemi – mwacha mila ni mtumwa
- Taswira – ya urembo, misuli tinginya.
  - Takriri – turathi zetu, turathi zetu.
  - Kusema moja kwa moja mbele ya hadhira – nawasabahi.
  - Anafahamu hadhira yake (utamaduni)

(za kwanza tatu 3 x 1 = 3)

b) Sifa zisizojitokeza katika kifungu

i) kupanda na kushuka kwa toni.

ii) kupaza sauti.

iii) kuvaa maleba maalum.

iv) matumizi ya viziada lugha.

v) miondoko jukwaani

vi) kutua kidrama katika maongezi

vii) huenda akaimba, akauliza maswali, akaulizwa maswali na hadhira yake

(za kwanza 5 x 1 = 5)

c)

i) Asasi ya ndoa – mijadala ya mahari, utatuzi wa migogoro au kuchumbia

ii) Maabadini

iii) mahakamani

iv) Siasani

v) Asasi ya elimu

vi) Mukstadha wa upatanishi

(za kwanza 4 x 1 = 4)

d)

i) Inaenzi uzee

ii) inaenzi urembo

iii) wavulana wanastahili kuwa na nguvu.

iv) utamaduni unaenziwa

v) Niwafugaji wa nyuki

(za kwanza 4 x 1 = 4)

e)

i) kutumia vinas sauti

ii) kutumia kanda za kunasa video

iv) kusikiliza kwa makini.

(za kwanza 3 x 1 = 3) (mtahiniwa atoe maelezo mafupi katika swali hili. Mtahini akadirie jibu la mwanafunzi.)